
LJUBIŠA RAJIĆ

O NAOPAČKE DOGAĐANJU

OGLED IZ MARFOLOGIJE

*Zašto o ovoj knjizi**

Ova se knjiga može čitati odakle god čoveku padne na pamet — od početka, od kraja, iz sredine — to je svejedno. Jer na stranici koja se otvori ionako se ne nalazi ono što se želi, to je uvek na nekoj drugoj stranici. A može i da se ne čita — pošto je svako od nas neposredni iskusi-lac onoga čime se autor bavi, nisu nam nužne takve knjige.

Zašto onda mene zanima ova knjiga? Evo odgovora. Ja sam već imao dogovor sa jednim izdavačem o pripravljanju jedne slične zbirke marfoloških zakona i pravila na osnovu Blohove knjige i većeg broja drugih knjiga i na osnovu mojih ličnih beležaka iz marfologije. A onda sam na par dana pred završetak rukopisa pročitao da je izašla Blohova knjiga. I stvar je pala u vodu. Time mi je konačno postala jasna univerzalnost i trajnost istinite spoznaje sveta koju nam pruža marfologija i osetio sam potrebu da joj se odužim za tu spoznaju jednim dostojnim ogledom.

Naravno, kao autor sledećih teorijskih promišljanja i kao jedan od skupljača marfoloških umotvorina iz usmene i pismene tradicije ja ne očekujem da sve što ću ovde izložiti bude prihvaćeno bez ikakvih ograda. Međutim, kako je marfologija ipak nauka koja je dosegla visok stupanj razvoja, uzimam sebi slobodu da i nju i njena dostignuća ponudim kao zamenu za ranije i sadašnje varijante obrazovnih sadržaja kojima se u našim krajevima saopštavaju istine o svetu: Katehizis, Kuran, Kaptial, Dugoročni program ekonomske stabilizacije, saopštenja partijskih komiteta, polemike Nikole Miloševića, otvorena pisma Predraga Matvejevića i Ta-

*) Arthur Bloch, *Murphyjev zakon i ostali razlozi zašto stvari idu naopačke*, Globus, Zagreb, 1987.

rasa Kermaunera, memoari bivših političara i slično obavezno i izbornu školsko štivo.

Uvodna razmatranja

Samim činom postanja ovaj je svet krenuo naopačke. Na primer, pošto je Bog stvorio Adama kao *jedinog* čoveka, uvideo je da je pogrešio pa je stvorio Evu, to jest, prethodnu grešku je pokušao da ispravi novom greškom, zatim ih je oboje isterao iz raja zbog jedne gluposti i time im dao mogućnost da prave mnogo novih gluposti, onda im je naložio da izrode decu kako bi se smirili, a onda je jedno dete ubilo drugo da se oni ne bi smirili. I onda se to tako nastavilo. Bog je koji dan kasnije digao ruke od svega zaključujući da je svet neka vrsta promašene investicije i prepustio ga ljudima da ga saniraju kako znaju i umeju. Dokazano je da se kasnije samo jednom i to potopom umešao u njegov tok ne bi li njegove samoupravljače privoleo na likvidaciju, ali je to bio sasvim bezuspešan pokušaj — jedanput zabrljano, većito zabrljano.

Sve što je dalje sledilo bile su samo varijacije na istu temu. Sledstveno tome je vatra, predviđena da se na njoj peku prasići, skoro podjednako često služila da se na njoj peku ljudi, automobili smišljeni da se brže stigne, postali sredstvo da se nigde ne stigne, kompjuteri smišljeni da olakšaju posao, uneli u njega još više zbrke, stručnjaci obrazovani da rešavaju probleme, zamenjivali sitne grandioznim problemima. (Tek koliko da se pomene nekoliko primera.) Svet je tako nastao i opstao sa urođenom manom. U njega je ugrađena zloba svega usmerena prema čoveku kao onome od koga je sve i počelo. U stvari, od čoveka nije ništa počelo, ali pošto je Bog nedostižan stvari se svete čoveku.

Zato je čovek kao otelotvorenje božanske greške i neposredni iskusić urođene zlobe stvari dobio izuzetno pravo da od pamtiveka postavlja pitanje: *Zašto stvari idu naopačke kada ne bi trebalo da idu naopačke?* Iz toga je iskustvenoga pitanja naše doba razvilo jednu stoprocentno iskustvenu nauku — marfologiju. Šta je, dakle, marfologija?

Od uočavanja činjenice da kriška hleba namazana maslacem uvek pada namazanom stranom na pod pa do spoznaje da je takvo padanje jedini normalan i prirodan tok stvari, treba preći dug i mukotrpan put uopštavanja pojedinačnih iskustava. Najkraće rečeno, život nas stalno suočava s nepobitnom i neizbežnom činjenicom da mnoštvo stvari ide naopačke.

Vremenom smo shvatili da su razmere toga naopačke-događanja sasvim ozbiljne i onda smo

se odgovarajuće ozbiljno zabrinuli. I u tom se trenutku pojavila marfologija. Ona otkriva prastinu od koje bežimo zavaravajući se teleološkim objašnjenjima po kojima sve ima svoju svrhu pa i naše patnje u tome naopačke-događanju. Svet kao promašena investicija nema teleoloških objašnjenja, on nema svrhe, već ga je moguće objasniti samo finalno, preko njegovog cilja. Taj cilj je da Bog kao donosilac odluke o investiciji bude zadovoljan, a čovek kao investitor i snosilac troškova ne bude. Drugim rečima, marfologija jednostavno tvrdi da je naopačke-događanje fenomen svojstven svetu ljudi i da je u toj svojstvenosti univerzalna pojava.

Drugim rečima, namesto pogrešno postavljenoga pitanja *Zašto stvari idu naopačke?*, marfologija postavlja pravo pitanje *Zašto sve stvari idu naopačke?* i kao prava iskustvena nauka daje na njega jednostavan odgovor. *Zato što je to prirodan poredak stvari.* Toj tvrdnji je u početku priznavan samo status hipoteze i zahtevalo se da se, u skladu sa tokovima savremene filozofije nauke, ona ili dokaže (i na taj način dobije status teorije) ili opovrgne. Međutim, jasno je da je to bio pokušaj učaurenih i okoštalih pristalica vladajućih naučnih paradigmi da u samome začetku zaustave razvoj jedne nauke koja je upravo svojom širokom iskustvenom podlogom mogla da poremeti ustaljeni red naučnih vrednosti i njihovog pogrešnog objašnjavanja sveta.

Tvrdnja marfologije da sve stvari idu naopačke i da je to prirodan poredak stvari nije ni hipoteza ni teorija, ona je samospoznaja sveta kroz čovekov svet i kao takva jeste apsolutna istina a ne neki njen parcijalni ili relativni deo. Kako bismo inače drugačije uopšte mogli objasniti činjenicu da najgori šef uvek ima najbolje zdravlje, da upravo kupljene nepropusne cipele već posle prvog polivanja ulica mogu da posluže kao akvarijum, da pred sam put otkrivamo da nemamo nijedne čiste čarape, kako bismo uopšte mogli objasniti jednostavnu činjenicu da sve stvari svih dvadesetičetiri časa idu naopačke, a da se mi zbog toga uopšte ne uzbuđujemo mnogo jer jednim delom naših gena nasleđenih od Adama i Eve nesvesno spoznajemo da je to tako i da drugačije ne može biti.

O poreklu i najranijoj genezi marfologije

Svaka je nauka, naravno, mlađa od iskustvenih saznanja koja prethode njenom teorijskom i metodološkom uobličavanju. Tvorcem marfologije može se, bez svake sumnje, smatrati Go-

spod Bog kao uspostavitelj onoga odnosa između čoveka i stvari koji čini njen predmet¹⁾. Međutim, bilo je potrebno više hiljada godina da se u okvirima filozofije svakodnevnoga života, kao osobite grane ontologije, ostvari bilo kakav teorijski pomak u čovekovom uočavanju urođene zlobe stvari. Morfologija se pojavila kao alternativa vladajućim naučnim paradigmatama, nijedan od njenih zastupnika nije imao nikakve šanse da dobije bilo kakav profesorat i bilo kakvo šefovanje u nekom uglednom institutu društvenih nauka (o željama ne govorim), pa je ona tako ostala bez svoje pisane, kritički osvetljene istorije.

Ali mada istoriografija morfologije nije razvijena, može se ipak ukazati na neke događaje koji se smaraju ključnim za njen razvoj. Naravno, kao i u istoriografiji nauke uopšte, tako se i u istoriografiji morfologije raspolaže čitavim nizom nepouzdatih činjenica pa je u pojedinim njenim delovima prilično teško razlikovati mit od istorije. Zbog toga su neki istoriografi morfologije skloni da početke morfologije tretiraju više u starozavetnom smislu te o prvim morfolozima govore kao o prorocima²⁾. To, međutim, ne bi trebalo da nas zabrine. Mada im se ne može poreći određeno znanje iz te oblasti, oni su još uvek pod jakim uticajem samoga božanskoga porekla predmeta morfologije i lako se povode za prvim opisima morfoloških zakona i pravila datih u Starome Zavetu, pa se onda, ne uspevajući da stanu na sopstvene noge, upetljavaju u okoštale sheme tumačenja. No, u krajnjoj je liniji sasvim nevažno kako će se nešto tumačiti. Bitno je da se istoričari morfologije ne slažu o tome šta je *terminus post quem* naučne morfologije, to jest, šta se može smatrati tačnim vremenom njenog započinjanja. Ja ću zato ovde izneti onu verziju koja se smatra najprihvaćenijom, mada nije sasvim potvrđena; ona ima svojih pristalica pa je zato najverovatnije ili tačna ili pogrešna.

Utemeljivačem morfološke teorije kao logičke nadgradnje prostih opažanja zakonitosti određenih zbivanja smatra se sada već penzionisani kapetan američke avijacije Edvard Alojzius Marfi (Edward Aloysius Murphy), sada star 68 godina (ako dobro računam), koji sa svojom ženom Efi (Effie) i svojim/njihovim psom (nije pouzdano utvrđen vlasnički odnos) živi u predgrađu Los Anđelesa imenom Menhetn Bič (Manhattan Beach). Po njegovom imenu je morfologija dobila svoje ime i zato ga Hernes smatra prvim prorokom morfologije, ali se pouzdano

¹⁾ Verovatno zato ljudi kažu „Gospode Bože“ kad god nešto ide naopačke.

²⁾ Na primer Gudmund Hernes.

zna da joj je baš to ime dodelio neko drugi nezavisno od Marfija. U svakom slučaju, predanje o formulisanju prvog teorijskog stava marfologije zabeležno po knjigama uglavnom je sledeće: Negde 1949. godine vršena su ispitivanja toga koliko gravitacionu silu ljudsko telo može da izdrži³⁾. Probni pilot je bio neki major Džon Pol Step (John Paul Stapp), a trebalo je na njemu utvrditi krajnju granicu izdržljivosti. On je već bio dosegao 31 g kada je opterećenje povećano toliko da je počela da mu se ljušti koža sa lica. Kada je test završen, Step je upitao koliko je gravitacionih sila izdržao, a kao odgovor su mu pokazali nulu. Step je pozvao Marfija da se raspita u čemu je greška, a Marfi je otkrio da je svih šest merača bilo montirano naopačke i da ništa nisu merili. I tada je rekao: *Ako ima više od jednoga načina da se nešto uradi, a jedan od tih načina vodi pravo u katastrofu, onda će se neko sigurno dosetiti baš njega.* To je, dakle, bila prvobitna formulacija Marfijevog zakona ili prvog zakona marfologije, ekvivalentnog prvome zakonu termodinamike. Na njega se Step pozvao nekoliko sedmica kasnije, na jednoj konferenciji za štampu, i na pitanje jednoga novinara prepričao ga na sledeći način: *Sve što može da pođe naopačke, poći će naopačke.* Otada je Marfijeva pogrešno citirana formulacija ušla u upotrebu i prihvaćena kao prvi zakon marfologije pokazujući već svojim nastankom prirodu pojave koju opisuje. U jednom poznijem stupnju razvoja marfologije, ovaj stav je dopunjen drugim stavom koji kaže: *I ono što ne može da pođe naopačke, poći će naopačke.* Taj drugi stav je poznat kao princip urođene zlobe stvari i u razradi marfološke teorije odigrao je istu ulogu kao i otkriće drugoga zakona termodinamike⁴⁾.

Iz dalje istorije marfologije

Kada je jedanput formulisan prvi zakon marfologije, nije više bilo teško dalje razrađivati marfološku teoriju: svi zakoni i sva pravila marfologije samo su varijacije na temu njenoga prvoga i drugoga zakona⁵⁾. Ipak, u njenom razvoju nije došlo do mnogo plagiranja; širina njene iskustvene osnove je davala dovoljno prostora za stvaralački rad, a kako to već biva u nauci, neka otkrića marfologije dogodila su se manje-više istovremeno na raznim

³⁾ Air Force Project MX 981, USA Air Force, Edwards Base, Muroc, California.

⁴⁾ Kao i u mnogim drugim naukama, tako se i u marfologiji formuliše prvo prvi zakon, pa se onda iz njega izvede drugi zakon, pa se iz njega izvede treći zakon pa se to tako nastavi sve dok poslednji ne bude u suprotnosti sa prvim.

⁵⁾ Uostalom, kada neko već smisli nešto, sve postaje lakše, jer se pouzdano zna da je, po Klejovom (Clay) zakonu, originalnost mnoga bolja, ali plagijat mnogo brži.

stranama, što ipak nije izazvalo sukobe oko autorstva na pakost budućim istoričarima marfologije.

Drugim značajnim predstavnikom marfologije smatra se Siril Nortkot Parkinson (Cyril Northcote Parkinson). On je rođen 1909. godine, ali je postao poznat u marfološkim krugovima i u svetu tek 1957. godine kada je objavio knjigu *Parkinsonov zakon i druge studije o administraciji*⁶⁾. U stvari, on je postao slavan još ranije kada je 19. novembra 1955. godine, kao dotad nepoznat profesor istorije na Univerzitetu u Singapuru, u jednom članku u časopisu *The Economist* formulisao zakon po kome *Svaki rad ispunjava ono vreme koje je na raspolaganju*. Sledstveno prvome zakonu marfologije, taj članak nije potpisao, a kada se konačno saznalo ko je slavni autor jednoga od prvih marfoloških uvida u bit administracije, slavu mu je zamenio visok porez. Istoričari marfologije se ne slažu da li je posle napisao knjigu, da bi zaradio pare da plati zaostali porez, ili je imao nekih drugih razloga s obzirom da je i pre i posle ove knjige pisao druge, a i danas piše, pa se njegov najnoviji doprinos sastoji u formulisanoj zakonu automatizacije proizvodnje: *U jednom mehaniziranom svetu glavni proizvod je široko rasprostranjeno samojačajuće osećanje dosade*⁷⁾.

Gudmund Hermes smatra da se u istoriografiji marfologije, pored Marfija i Parkinsona, mora zabeležiti ime još jednog od značajnih proroka: Lorens Piter (Lawrence Peter) koji je poznat po Piterovom principu, ali koji je formulisao zajedno s Rejmondom Halom (Raymond Hull) godine 1969. u knjizi *Piterov princip*⁸⁾. On glasi: *U svakoj hijerarhiji, javnoj ili privatnoj, svaki zaposleni teži da dosegne nivo svoje inkompetencije: svaki položaj teži tome da ga zaposedne neko ko nije sposoban za poslove koji pripadaju tome položaju*. To jest, svako napreduje dok pokazuje dobre rezultate, a kada ih više ne pokazuje, ostaje na položaju na kome se zatekao i za koji nije sposoban.

Pošto je marfologija dobro svega naroda opravdano je ostati na isticanju samo te tri ključne ličnosti iz istorije marfologije jer to odgovara epskim pravilima usmenog stvaralaštva, koje je hiljadulećima bilo jedini vid prenošenja marfoloških saznanja. Naravno, bilo je i drugih, ali je njihov rad pre svega bio okrenut pri-

⁶⁾ *Parkinson's Law and Other Studies in Administration*. Boston, 1957. Kod nas objavljeno pod naslovom *Parkinsonov zakon i druge studije o administraciji*. Beograd, 1974, u prevodu Slobodana Petkovića i s predgovorom Vojislava Stanovčića.

⁷⁾ Vidi *Wiener Journal*, Nr. 84, September 1987, p. 14.

⁸⁾ Peter Lawrence J., Hull Raymond: *The Peter Principle*. (Dalje podatke o originalu ne znam, čitao sam ga u prevodu.)

kupljanju empirijskih podataka pa su tako ponikle mnoge zbirke marfoloških zakona i pravila, neka vrsta malih crvenih marfoloških knjižica ili sličnih pomagala za snalaženje u svakodnevicu i van nje. Neke su kružile unaokolo u šapirografisanom obliku, pre svega po američkim univerzitetima, a neke su imale pretenziosniji izgled. Dve američke zbirke apsolutno vredne pomene jesu Arthur Block: *Murphy's Law and other reasons why things go wrong!* Los Angeles, 1977 (Kod nas pod naslovom *Murphyjev zakon i ostali razlozi zašto stvari idu naopačke*. Prevod Nenad Burcara Zagreb, 1987) i Paul Dickson: *The Official Rules. The Definitive, Annotated Collection of Laws, Principles, and Instructions for Dealing With the Real World* (New York, 1978). Najobimniju empirijsku građu je dosad, koliko je meni poznato, izdao pomenuti Gudmund Hernes — ukupno pet knjiga u roku od šest godina, svaka sem poslednje u po više izdanja⁹⁾. Takav obim izdavanja starijih, novijih i savremenih izvora za marfološka proučavanja daje mogućnost skiciranja osnova marfološke teorije.

O pojmu marfološke teorije

Marfologija je nauka, ona ne počiva na veri već na ljudskoj iskustvenoj spoznaji Istine. Ipak, marfolozi su uglavnom zanemarili razvoj njene teorije i previše je sveli na puko beleženje određenih pojava. Zato je razvoj marfološke teorije jedan od prvenstvenih naučnih, a njeno uvođenje u školski sistem jedan od najprećih obrazovnih zadataka. Tek će se njenim sistematskim razvojem i stalnim upoznavanjem sa njenim dostignućima ljudi od malih nogu privesti saznanju da sve mora ići naopačke i više se ničemu neće čuditi sem kada nešto bude krenulo drugačije naopačke nego što se to očekivalo. Mislim da nije potrebno isticati opšte društveni značaj jednog takvog predmeta u (našim) školama. Ali kako prilike u prosveti u svetu i kod nas nisu naklonjene promenama koje bi obrazovanju dale jedan dublji smisao, verovatno je da će još izvestan broj godina marfološka istraživanja morati da se usmere ka razvoju njene teorije i vanškolskoj popularizaciji njenih dostignuća.

Jedno od prvih teorijskih osmišljavanja marfoloških podataka dao je Hernes u svojoj prvoj zbirci¹⁰⁾. On sve oblike marfoloških iskaza tretira kao zakone i deli ih na klase na osnovu njihove logičke strukture. Prvi tip je najjed-

⁹⁾ Po njegovom sopstvenom kazivanju, prvi urednik kome je ponudio ove knjige, koje su kasnije izazvale veliku pažnju javnosti i poreskih vlasti, odbio je da ih štampa, što on uzima kao dokaz Piterovog principa.

¹⁰⁾ Hernes, Gudmund: *Hvorfor alt går galt og andre lover for det moderne menneske*, Oslo, 1980, s. 10.

nostavniji i on ga naziva *zakonima proporcionalnosti*; na primer, *Što više babica, to više dece*. Njihova formula je $Y=kX$. Drugi tip je složeniji i on ih naziva *zakonima inverzije*: na primer, *U svim iskazima misaoni sadržaj i jasnoća su obrnuto proporcionalni*, a mogu se oblikovati i kao *zakoni konstanti*; na primer, *Proizvod dužine braka i strasti supružnika uvek je konstantan*. Njihova je formula $Y=k/X$, odnosno $XY=k$. Sledeći tip su *zakoni potencijala* koji su zasnovani na starome principu straha od praznoga prostora — *Horror vacui*; na primer, Parkinsov prvi zakon, *Svaki posao teži da ispuní raspoloživo vreme*, predstavlja tu vrstu zakona. Njihova formula je $Y=f(X) - f_{\max}(X)$. Svoj veoma kratak pregled tipova zakona (manje od jedne stranice) Hernes završava dosta neodređenom formulacijom. „Drugi pak zakoni iskazuju krivoljnolonearnu povezanost, npr. Nelagodnost čutanja je proporcionalna polovičnosti poznanstva. (op cit, p. 10). Kao formulu navodi $Y=kx^2+a$.

Takvim se površnim pristupom, na žalost, marfološka teorija previše pojednostavljuje svodeći se na merila onih ljudi koji predgovore čitaju samo ako su kraći od tri stranice i koji kriminalističke romane čitaju od kraja. (To bi Hernes kao sociolog i profesor univerziteta apsolutno trebalo da zna.) Ja nemam ambicija da ovde izgradim neku celovitu koherentnu marfološku teoriju, već ću samo pokušati da ukažem na pravce kojima treba krenuti da bi se odredile osnovne teorijske postavke marfologije.

Jedna nauka biva određena kada se odrede njen *predmet, područje, cilj* i, eventualno, *metode* istraživanja.

Predmet marfologije određen je još u uvodnim razmatranjima i u najširem smislu bi to bila urođena zloba svih stvari. To je, međutim, suviše široko određenje. Evo o čemu je reč. Čoveku je, u njegovom odnosu prema svetlu, u suštini sasvim svejedno što se jež greškom penje na četku, to se njega ne tiče jer se ni četka ni jež u tome trenutku ne odnose prema njemu niti se čovek odnosi prema njima. Isto tako se marfologija ne bavi ni odnosom čoveka prema ježu ako, recimo, u tome trenutku čovek razmišlja o ježu ili o četki. Stvar je u tome da se opštim odnosom između čoveka i sveta bavi gomila raznih nauka i stvarno nema nikakve potrebe da se njima bavi i marfologija.

Međutim, situacija postaje sasvim drugačija kada čovek bosom nogom nagazi na ježa dok ulazi u sopstveno kupatilo ili otkriva četku u tek zgotovljenoj ribljoj čorbi. U tome trenutku svet i čovek stupaju u poseban međuodnos uspostavljen činom postanja ili bar poznijim činom

stvaranja čoveka. U tome odnosu se svet okreće protiv čoveka, ali ne onako kako to čine elementarne nepogode koje neselektivno pogadaju sve i svakog i kojima se bave meteorologija i geologija i osiguravajući zavodi i fond za nerazvijene (ovaj malo više za ljudske elementarne nepogode). Svet se u marfološkom pogledu selektivno okreće protiv ljudi, to jest usmerava se ka određenome čoveku ili određenoj grupi, pri čemu se u tome protivokretanju obavezno uočavaju zloba ili pakost. Predmet marfologije je, dakle, ono stanje kada stvari idu naopačke onda kada ne bi trebalo da idu naopačke. To je specifično područje marfologije.

Cilj marfologije je da se osvetle suština i pojavni oblici takvoga odnosa sveta prema čoveku. Pre svega je potrebno da se utvrdi da li je reč o urođenoj zlobi, odnosno pakosti, stvari usmerenoj protiv čoveka ili mi to protivokretanje samo vrednujemo kao urođenozlobno dok je ono u stvari neutralno. Drugim rečima, potrebno je odrediti da li je zloba stvari ontološka ili aksiološka pojava ili je možda i jedno i drugo. To je ujedno najveći i još uvek nerešeni problem marfologije. Ja lično smatram, s obzirom na primer ježa i četke, da je bar u izvesnoj meri u pitanju urođena zloba sveta, jer se taj primer ne može drugačije objasniti. Ali mi ne poznajemo dovoljno psihologiju ježeva i ne možemo sa sigurnošću tvrditi da jež taj svoj doživljaj poima kao pakost sveta usmerenu ka razaranju njegovog psihičkog integriteta. Naime, ako on to ne doživljava kao zlobu, onda to i nije zloba i onda svet nije urođeno zloban, već je to samo okazionalna zloba, hir prirode. Pitanje ontološkog ili aksiološkog statusa protivokretanja stvari prema čoveku jeste u ovome trenutku razvoja marfologije nerešivo.

Nakon određenja suštine potrebno je uočiti, opisati i objasniti strukturu pojavnih oblika toga protivokretanja. Da bi to postigla, marfologija se služi određenim metodama i to je za sada najrazvijeniji deo marfologije. Ona je u svome ishodištu bila izrazito iskustvena nauka i kao takva čisto induktivna. Marfijev prvi zakon jeste u stvari, samo generalizacija niza pojedinačnih uočavanja koja je on, snagom svojega uma, uspeo da u datome trenutku sažme u jedan opšti stav. Taj kategorički sud, proširen docnije drugim kategoričkim sudovima, doveo je marfologiju do spoznaje da sve stvari idu naopačke i time je izrečen onaj opšti nomološki stav iz koga se mogu dalje deduktivno izvlačiti novi stavovi. Tvrdnja da je naopačke-događanje univerzalna pojava omogućava predviđanje budućih događaja: mi znamo da će sve ići naopačke. Naime, ne postoji nikakvo odstupanje od delovanja prvog i drugog zakona marfologije. Zato je sasvim netačna tvrdnja Čarlsa Šulca (Charles Schultz) izrečena kroz

usta Čarlija Brauna ili Linusa: *Ne postoji nijedan tako veliki problem da se od njega ne može pobeći.* Svaki pokušaj bežanja od jednog problema vodi u drugi problem, svaki pokušaj da se izbegne jedna glupost, samo dovodi do toga da se ta glupost ostvari nekim drugim putem, svaki pokušaj da se izbegne jarak na jednoj strani puta, dovodi do upadanja u jarak na drugoj strani.

Time se marfologija svojim saznanjima najneposrednije suprotstavlja raznim vrstama proroka srećne i bezbrižne budućnosti tipa Alvina Toflera i ukazuje da je budućnost uvek loša kopija prošlosti, ali na jedan nov i neočekivan način. Jedino što se ne može postići razvojem metoda marfoloških istraživanja, jeste predviđanje načina na koji će se gluposti prošlosti ponoviti kroz glupost budućnosti: božansko poreklo predmeta i područja marfologije vuče kao gen česticu božanske nepredvidljivosti, a i svako tačno predviđanje gluposti i grešaka u suprotnosti je sa prvim zakonom marfologije. Svi mi znamo da ćemo pre ili kasnije stati na koru od banane, ali ne znamo kada, gde, kako, zašto i u čijem prisustvu. Naše predviđanje se svodi samo na to da znamo da ćemo to učiniti zato što to tako mora biti i da ćemo to učiniti onda kada nam to bude najmanje odgovaralo. Tu se, u stvari, pokazuje dijalektička suština marfološke spoznaje sveta, jedan usklađen odnos između determinizma i indeterminizma sveta u njegovom odnosu prema čoveku.

Time su označene osnovne odrednice marfološke teorije, to jest određena je granica između onoga što je filozofsko promišljanje samoga predmeta i područja marfoloških istraživanja i onoga što je filozofsko promišljanje same marfologije kao nauke, dakle uzeti su u obzir i objektheorijski i metateorijski aspekti fenomena koji se ovde razlaže. Sada još ostaje da se razmotri odnos marfologije prema drugim naukama.

Marfologija je, pre svega, ravnodušna prema granici između prirodnih i humanističkih nauka, nomoloških i nenomoloških, iskustvenih i spekulativnih. Ona je takva od samoga početka jer, ispitujući naznačenu vrstu odnosa između čoveka i sveta, mora istraživati kako odnos između čoveka i nežive materije tako i čoveka i druge žive materije, čoveka i čoveka i, konačno, čoveka i njegovih proizvoda. Zato je pitanje razgraničenja između marfologije i drugih nauka nezanimljivo i to se ovde mora konstatovati kako se slučajno ne bi dogodilo da neko, ponet razvojem marfologije, zaželi da stekne docenturu dovodeći je pod kišobran neke druge nauke ili je razgraničavajući u odnosu na druge nauke.

Iz marfološke teorije

Ono što je mnogo zanimljivije jeste određenje nekih osnovnih elemenata marfološke teorije. Pre svega je potrebno da se kroz analizu marfoloških zakona i pravila odredi odnos između iskustvenih iskaza koji pripadaju marfologiji kao njeni teorijski iskazi i iskustvenih iskaza koji pripadaju spekulativnim područjima delatnosti ljudskoga uma kao što su prirodne nauke, filozofsko, pravno i estetsko zakonodavstvo i umetnost.

Marfološki zakoni su metafizički (ontološki) zakoni jer kazuju nešto o pravilnostima pojedinih fenomena kao posledici njihove suštine. Oni su i transcendentalni jer predstavljaju sudove koji kazuju nešto o onim pravilnostima stvarnosti i/ili spoznaje koje predstavljaju uslove mogućnosti kako u Kantovom smislu uslova spoznaje jednog predmeta (ovde konkretno urodene zlobe stvari), tako i u poznijim značenjima nužnih uslova za sticanje iskustva (npr. *Iskustvo je osobina koja čoveku omogućava da prepozna grešku svaki put kada je nanovo učini*), za razgovor (npr. *Stepen poznanstva i usiljenost razgovora su obrnuto proporcionalne vrednosti*), za politički život (npr. *Ne može se istovremeno i obećati i održati obećanje*.) i tako dalje, pa i u Apelovom i Habermasovom smislu kao prosto nužan uslov za nešto (npr. *Način da održiš kontakt sa odraslom decom koja žive za sebe, jeste da imaš mašinu za pranje rublja koja je suviše skupa za njih*).

Po svojoj suštini marfološki zakoni su ili univerzalni kategorički sudovi (primer je baš prvi zakon marfologije) ili prividno stohastički (npr. *Ako je verovatnoća da će nešto otići dodavola samo jedna desetina, onda će to otići dodavola u devet desetina slučajeva*). U tome smislu oni su uvek nomološki iskazi i nikada misu slučajne generalizacije. Od deduktivno-nomoloških iskaza razlikuju se po tome što su deduktivno-nomološki iskazi apriorne tvrdnje, a marfološki zakoni aposteriorni empirijski deskriptivni sudovi izvedeni potpunom indukcijom.

Međutim, između prirodnih i marfoloških zakona postoji jedna bitna razlika: prirodni zakoni garantuju da će sve ići naopačke na uvek isti način, a marfološki zakoni da će sve ići naopačke, ali uvek na neki novi i iznenađujući način. Očevidno je da su marfološki zakoni zakoni višega reda apstrakcije, da oni kao naučni zakoni održavaju ustrojstvo sveta i, posebice, njegovog odnosa prema čoveku na jedan dublji način bliži istini, da oni subsumiraju prirodne zakone u sebe, da su prirodni zakoni samo jedan od vidova ispoljavanja nekih univerzalnijih zakona koje je do sada uspela da formuliše jedino marfologija.

Drugo, prirodni zakoni su takvi kakvi jesu i čine neke uređene skupove zakona, ali se ne mogu svi izvesti iz jednog jedinog zakona što je slučaj u marfologiji. Naime, prvi zakon marfologije je poslužio kao osnova za izvođenje drugog zakona marfologije, ovaj kao osnova za izvođenje trećeg i tako dalje. Svi pozniiji zakoni se, dakle, javljaju kao dopune i subspeficikacije prvoga zakona. Zato je u marfologiji jedan od najprećih poslova jasna i nedvosmi-slena klasifikacija njenih zakona i pravila. To je izuzetno obiman i težak zadatak i ja ću ovde samo nagovestiti dalje pravce razmišljanja. Da li treba zakone i pravila klasifikovati po području delovanja: međuljudski odnosi, nauka, tehnika, zdravlje, politika, obrazovanje i slično kako to, na primer, čine Blok i Hernes u svojim zbirkama, ili bi bilo naućno opravdanije klasifikovati ih po logićkoj strukturi i načinu spoznaje te govoriti o zakonima direktne proporcionalnosti, zakonima obrnute proporcionalnosti, zakonima konstantnih odnosa, zakonima maksimalnog korišćenja potencijala, koje je Hernes već uveo, a uvesti i druge, na primer, zakone potencijalnih (npr. *Potrebe rastu geometrijskom a budžet aritmetićkom progresijom*) i asimptotskih odnosa (npr. *U svakoj karijeri postoji uvek $n+1$ stepenik.*), zakone održanja materije (npr. *Svaka greška rađa novu grešku.*), zakone samoodržanja (npr. *Ako jednaćina rije taćna treba promeniti svemir.*), zakone deljivosti materije (npr. *Ako jedna leva partija ima N ćlanova, onda ona teži da postane N partija sa po jednim ćlanom.*), zakone razvoja (npr. *Kompjuterizacija je ćinilac uštede vremena jer se pomoću kompjutera greške ćine brže i efikasnije.*) i tako dalje.

Marfološka pravila su drugaćija. Ona izražavaju pravilnosti određenih događaja koja se javljaju u strogo određenim uslovima i pogađaju strogo određene grupe osim kada se ostvaruju onda kada i gde ne bi trebalo da se ostvaruju, po prvome delu ove definicije. Marfološka pravila su, dakle, partikularni kategorićki sudovi, npr. *Sva se deca uspavaju radnim danom sem popovske. Sva se deca rano bude kada si na godišnjem odmoru.*

No, bez obzira na formalnu i suštinsku stranu marfoloških zakona i pravila, svi oni predstavljaju određena objašnjenja. S obzirom na svoju univerzalnost, oni mogu poslužiti za deduktivno-nomološka objašnjenja, jer se iz njih uvek mogu izvoditi dopunski zakoni i dopunska pravila kao objašnjenja tek uoćenih novih fenomena. Oni su dalje statistićka objašnjenja jer ne samo da objašnjavaju ućestalost pojedinih pojava već i verovatnoću njihovog pojavljivanja. npr. *Što je više babica, to je više dece.* Svi su bez izuzetka uzroćna objašnjenja jer dosledno konstatuju uzroćno-posledićni odnos između

urođene zlobe sveta s jedne i onoga što se čoveku zbog toga dešava s druge strane. Ostaje nejasan odnos između marfoloških zakona i pravila kao dispozicionih, intencionalnih i motivskih objašnjenja. Jasno je da su stvari predisponirane da budu pakosne, a čovek predisponiran da se zbog toga pati, ali se ne može utvrditi da li su one intencionalno pakosne prema čoveku ili je njihova pakost neintencionalne prirode. To je pitanje otvoreno za buduća istraživanja.

Na osnovu ovoga je sasvim jasno da je dihotomija između objašnjenja i razumevanja, koja kao mora pritiska nauku, za marfologiju sasvim irelevantna: marfologija objašnjava svet, a mi ga pomoću marfologije bolje razumemo. Zato se sasvim opravdano može postaviti pitanje da li se marfološki zakoni i marfološka pravila mogu smatrati aksiomima. Pitanje je pogrešno (zato se i postavlja). Aksiomi su, kao što je opštepoznato, iskazi koji se ne dokazuju jer se od nečega mora početi. Marfologija ne gradi svoju teoriju na aksiomatskim sistemima, istinitost njenih iskaza je toliko očevidna i toliko se potvrđuje u svakodnevnom životu da nema potrebe za aksiomima. Naravno, to ne znači da se marfologija ne može služiti formalizacijom svojih iskaza kroz matematizovano prikazivanje direktne i obrnute proporcionalnosti, materijalne implikacije i biimplikacije, inkluzije i prave inkluzije itd.

Dalje se može postaviti pitanje da li se marfološki zakoni i pravila mogu smatrati normama i time marfologija nekom vrstom filozofskom, pravnom i estetskom zakonodavstvu slične spekulativne delatnosti ljudskoga uma. Ako pod normama podrazumevamo različite tipove pravila za delanje i vrednovanje, onda je odgovor nesumnjivo da. Tu je pre svega reč o logičkim i metodološkim normama koje rukovode našom spoznajom. Kao primer logičke marfološke norme može poslužiti obrazac za iskazivanje logaritamske proporcionalnosti: $x = k \log y^2$. Iz njega se izvode svi istiniti marfološki sudovi kao što je, na primer, *Što je sto veći, utoliko je više papira na njemu*. Međutim, kada je reč o metodološkim normama koje regulišu naše postupke u sticanju saznanja, na primer u testiranju hipoteza, onda se u marfologiji operiše uglavnom samo jednom metodološkom normom proisteklom iz empirijskog karaktera marfologije: *Iskustvo je osobina koja čoveku omogućava da prepozna grešku kadgod je ponovo učini*. Drugim rečima, ona nas upućuje da ispravnost hipoteze *Što duže stojiš u redu, utoliko je veća šansa da stojiš u pogrešnom redu* — testiramo što ćemo stati u prvi red na koji naiđemo i videti šta će se dogoditi. Iskaz o iskustvu je istovremeno i primer konstitutivnih i regulativnih normi. Kao konstitutivna norma jasno

definiše šta je uopšte naše saznanje sveta, a kao regulativna norma jasno pokazuje kako stiže-mo do saznanja i ujedno ukazuje da u marfo-logiji ne važi pravilo da se iz negativnih pre-misa ne može izvući pozitivan zaključak: *Iz niza negativnih identičnih iskustava mi izvlačimo pozitivan zaključak da ćemo opet napraviti istu glupost, ali na nov način.* Konačno, oni su i norme ponašanja, npr. *Nemoj nikada odgađati za sutra ono što neko drugi može umesto tebe da uradi danas.* Međutim, marfološke norme se suštinski razlikuju od pravnih i estetskih za-konodavnih normi time što su zakonodavne norme uvek intencionalne, njih je uvek neko napravio da bi drugima svesno zagorčavao ži-vot, a marfološke norme su objašnjenja geneze i stanja zagorčavanja.

Konačno, ovde je nužno osvetliti i odnos između marfologije i umetnosti, pre svega književnog stvaralaštva. Naime, čitava jedna vrsta književ-nog stvaralaštva, pisanje aforizama, jeste, u svojoj suštini, samo književni odraz spoznaja marfologije. Na primer, iskaz *Prvo je revolu-cija jela svoju decu, a onda su deca jela svoju revoluciju*, subspecifikacija je prvog zakona marfologije primenjenog na objašnjavanje od-nosa između ljudi i njihovih proizvoda, iskaz *Što ima više nastavnika to ima više predmeta*, samo je subspecifikacija prvoga zakona prime-njenog na objašnjavanja univerzitetske nastave. I tako dalje. Međutim, mudrosti tipa *Život je opasan jer se uvek završava smrću* ne pred-stavljaju marfološke iskaze jer nisu specifika-cija urođene zlobe sveta kao ontološke veličine, već primitizovani oblici prirodnonaučnog saz-nanja.

Završna razmišljanja

Svako je pisanje stvar preciznog odmeravanja dužine kako bi ona bila 1. takva da donese maksimalan honorar, 2. da urednik ne zahteva kraćenje i 3. da ostane nešto i za sledeći hono-rar (hoću reći članak). To je u suprotnosti sa jednim od osnovnih marfoloških zakona koji kaže da je uvek lakše upetljati se u nešto nego ispetljati se iz toga, što je slučaj i s ovim razmišljanjima. Svako dalje razmatranje bi ima-lo posledice po sve navedene tačke. Zato ovde završavam i apelujem na nekog izdavača da prihvati izdavanje moje zbirke i time stekne slavu.

Post scriptum: Da bi zbirka bila bogatija, mo-lim čitaoce da na adresu redakcije ili moju adresu (Filološki fakultet, Studentski trg 3, 11000 Beograd) pošalju sve marfološke zakone i pravila do kojih su stigli sopstvenim iskust-vom. Prihvaćeni predlozi biće honorisani sa 100 dinara od čega će se 99 odbiti za manipu-lativne troškove, a neto honorar će moći da se podigne u redakciji nedeljom oko 5 ujutro.